

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

3-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Mansurov Ulug'bek Umarovich</i> FARG'ONA VODIYSI SHAHARLARIDA TIBBIYOT TIZIMIDAGI O'ZGARISHLAR (1917-1990-YILLAR)	12-20
<i>Yuldashev Ulugbek Kadirjanovich</i> O'ZBEKISTONDA PROFESSIONAL TA'LIM BOSQICHIDA DUAL TA'LIM SHAKLINING JORIY QILINISHI TARIXI	21-27
<i>Bobobekova Nargiza Ismatullayeva</i> JIZZAX VILOYATI SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMI FAOLIYATI TARIXI (XIX ASR IKKINCHI YARMI - XX ASR BOSHLARI)	28-33
<i>Esanova Nilufar</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONNING YENGIL SANOAT SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR BILAN HAMKORLIGI	34-37
<i>Tursunov Bekzot Yandashevich</i> QO'QON XONLIGI QO'SHININING QUROL-ASLAHALARIGA OID	38-45
<i>Давлетмуратов Куралбай Хожамуратович</i> АНТИЧНЫЕ И СРЕДНЕВЕКОВЫЕ ЗООМОРФНЫЕ МЕТАЛЛИЧЕСКИЕ ИЗДЕЛИЯ ХОРЕЗМА	46-52
<i>Raximov Bektosh, Tashmuradov Umidbek</i> AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA TASHQI DIPLOMATIK ALOQALARNING DAVLAT SIYOSIY TARAQQIYOTIDAGI AHAMIYATI	53-57
<i>Otaxanov Alisher Mamadaliyevich</i> TEMURIY MALIKALARNING ILM-FAN VA IJTIMOIIY TARAQQIYOTGA QO'SHGAN HISSALAR	58-64
<i>Xakimov Ravshan Raimovich</i> MIRZACHO'LNING ETNOEKOLOGIK MUAMMOLARI	65-74
<i>Ergashev Jahongir Yunus o'g'li</i> TURK XOQONLIGINING BOSHQARUVIDA IMPERIYACHILIK XUSUSIYATLARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	75-82

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Gabriel Ayodeji Ogunmola</i> ЦИФРОВОЙ ДИВИДЕНД: ИЗУЧЕНИЕ ПОТЕНЦИАЛА ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	83-96
<i>Abdullayev Altinbek Yangibayevich</i> KORXONANING KOMPLEKS ISHLAB CHIQUARISH XARAJATLARI VA QO'SHIMCHA MAHSULOT ISHLAB CHIQUARISH HISOBINI YURITISHNING USLUBIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH	97-113
<i>Komolov Odiljon Sayfidinovich</i> KREDIT TASHKILOTLARINI SOLIQQA TORTISH AMALIYOTINING TAHLILI	114-123

<i>Shaislamova Nargiza Kabilovna</i> MAMLUKAT IQTISODIYOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING ROLI	124-134
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Xoshimjanovich</i> KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING AYLANMA MABLAG'LARINI SHAKLLANTIRISH VA UNDAN SAMARALI FOYDALANISH USULLARI	135-147
<i>Abdimurodov Baxrom, Abdimurodov Bahodir</i> AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA XODIMLARGA HAQ TO'LANADIGAN HAR YILGI MEHNAT TA'TILINI RASMIYLASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH	148-152
<i>Matkarimov Inomjon, Yuldashbayev Azizullo</i> BARQAROR RIVOJLANISH VA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH	153-158
<i>Исламмутидинова Дина Файзрахмановна</i> ТРАНСФОРМАЦИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ КОНЕВОДСТВА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАНИ	159-166
<i>Ravshanov Zaxiriddin Ibragimovich</i> OVQATLANISH XIZMATLARI SOHASIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINI RIVOJLANTIRISH BORASIDA TAVSIYALAR	167-176
<i>Джуманиязов Уббинияз Исмайл улы</i> ПРИМЕНЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ КИТАЯ	177-183
<i>To'lov Ulug'bek Toshmamatovich</i> YERLARNI BAHOLASH VA SOLIQQA TORTISHNING METODOLOGIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH	184-193
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich,</i> IJTIMOIY-KASBIY FAOLIYAT JARAYONIDA SUN'IY INTELLEKTNING INSON SALOHİYATIGA TA'SIRI	194-200
<i>Tashanov Abduxoliq</i> QADIMGI SHARQ MANBALARIDA INSON BUZG'UNCHILIGI HAQIDAGI QARASHLAR ...	201-206
<i>Muhamedov Asror Asadovich</i> UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI YARATISHDA YUSUF XOS HOJIB FALSAFIY MEROSIDAN FOYDALANISH	207-213
<i>Жумаева Шахло Суюновна</i> ВОПРОС НРАВСТВЕННОГО СОВЕРШЕНСТВА В УЧЕНИИ АХМАДА ЯССАВИ	214-219
<i>Eshonqulov Laziz Norqobul o'g'li</i> HAJVIYLIKNING PSIXOLOGIK IJTIMOIY-MADANIY VA ESTETIK XUSUSIYATI	220-224
<i>G'ulomov Zuxriddin Baxromjon o'g'li</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA YOLG'ON AXABOROTLARNING MAZMUN-MOHİYATI VA KONSEPTUAL ASOSLARI	225-231
<i>Xaitov Lazizbek Azamatovich</i> HAKIM TERMIZIYNING FALSAFIY TA'LIMOTI	232-236

<i>Ortiqov Shahriddin</i> SHAXS ESTETIK ONGI VA MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA TEATR SAN'ATINING O'RNI	237-241
<i>Toshboboeva Munavar</i> IJTIMOIY-MA'NAVIY MUHIT BARQARORLIGIDA XOTIN-QIZLARNING ISHTIROKI	242-248
<i>Murotov Elyor Narzillo o'g'li</i> YANGI O'ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYALARINING UZVIYLIGI VA FALSAFIY TAHLILI	249-255
<i>Soipova Mavjuda Karimjanovna</i> FAZL IBN AHMAD TA'LIMOTIDA NUR VA HARAKAT MASALASI	256-260
<i>Ashurova Xurshida Sag'dullaevna</i> HOJI MUIN ZAMONDOSHI SHOKIR MUXTORINING HAYOTI VA FAOLIYATI HAQIDAGI QARASHLARI	261-264
<i>Karimov Anvarjon Lutfilloyevich</i> IBN SINO FALSAFIY MEROSIDA AXLOQI MASALASI	265-269
<i>Shakambarov Abdurashid Abdujabbarovich</i> MA'NAVIY MARGINALLASHUV DAN HIMOYALANISHDA XORIY TAJRIBASI	270-275
<i>Samadov Jonmurod</i> JALOLIDDIN RUMIY GNOSEOLOGIASINING ZAMONAVIY TAHLILI	276-280
<i>Barnoev Sanjar Qurbonovich</i> YUSUF HAMADONIYNING INSON VA KOINOT UYG'UNLIGIGA OID TA'LIMOTIDA ME'YOR MASALALARI	281-286
<i>Ярлакабов Джамшид Мамасултонович</i> СВОБОДА И НЕОБХОДИМОСТЬ КАК ВЕКТОРЫ РАЗВИТИЯ ГЛОБАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ	287-291
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Isanova Feruza Tulqinovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA XALQARO HUQUQ SOHASIGA OID LEKSIK BIRLIKLARNING SINXRON TAHLILI	292-297
<i>Xayrullayeva Shahzoda Farhod qizi</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SALBIY VA IJOBIY HIS TUYG'ULARNI LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI	298-303
<i>Tadjiyeva Mastura, Umarxonova Dilafruz</i> INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARIDA "BOYLIK" VA "FAQIRLIK" KONSEPTLARINING AKSIOLINGVISTIK TAHLILI	304-308
<i>Sharipova Nilufar Shaxrillo qizi</i> ZAMONAVIY DUNYO ADABIYOTIDA XALQ KULGISI ASOSIDA KELIB CHIQQAN YANGI BADIY SHAKLLAR	309-312
<i>Ochilova Gulnoza Farxod qizi</i> NUTQ BIRLIKLARI MASALASINING UMUMIY TILSHUNOSLIKDAGI TALQINI	313-316
<i>Alqarov Nazarbek Alisher o'g'li</i> IT MOTIVINING DUNYO VA O'ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA O'RGANILISHI	317-322

<i>Abdusalomov Firuz Abduxoliqovich</i> HARBIY DISKURSDA BUYRUQNING VOQELANISHI	323-329
<i>Ruzmatova Gulnara Kulmatovna</i> STYLISTIC AND LINGUACULTUROLOGICAL FEATURES OF IMPLICATURES IN ENGLISH AND UZBEK ANECDOTES	330-333
<i>Safarova Farida, Toshkulova Madinabonu</i> THE STUDY OF TEXT LINGUISTIC	334-337
<i>Amonova Dilshoda Azamat qizi</i> ADABIYOTDA BADIY OBRAZ TUSHUNCHASI VA UNING XUSUSIYATLARI (DEN BRAUNNING "DA VINCHI SIRI" ROMANI MISOLIDA)	338-343
<i>Sultonova Gulchehra Xusanovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILI NAMUNASI SIFATIDA AFORIZMLARNING MADANIY VA FALSAFIY JIHATLARI	344-348
<i>Makhmudova Mutabar Dustmukhammad kizi,</i> CAUSES OF STEREOTYPE OCCURRENCE	349-353
<i>Sadullaeva Matlyuba Akhrorovna,</i> NUMERIC MYSTERIES: THE ROLE OF NUMBERS AND SYMBOLISM IN "THE DA VINCI CODE"	354-359
<i>Khusenova Shosura Toshtemirovna,</i> DOCTORS' ATTITUDES TOWARD LEARNING ENGLISH: A NEEDS ANALYSIS REPORT	360-363
<i>Mamajanova G'uncha, Shakirova Saida</i> EKVIVALENTLIK VA TAFOVUT MEZONLARI ASOSIDA O'ZBEK VA INGLIZ METAFORALARINING QIYOSIY TAHLILI	364-368
<i>Saydullayeva Dilrabo Ilxom qizi</i> SODIQIY AFSHORNING "MAJMA UL-HAVAS" TAZKIRASI VA UNING O'ZBEK TAZKIRASHUNOSLIGIDAGI AHAMIYATI	369-372

12.00.00 - YURIDIK FANLAR

<i>Нурпеисов Еркеш, Ибраева Алуа, Сманова Акмарал</i> КОНСТИТУЦИОННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРИАДЫ В ИСТОРИЧЕСКОМ ВЫБОРЕ КАЗАХСТАНА	373-379
<i>Камалов Мансурхон Мухтарович</i> К ВОПРОСУ О КОНФЛИКТЕ ИНТЕРЕСОВ В КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЯХ	380-385
<i>Komilov Avazbek Bokijonovich</i> QONUN BUZILISHI, UNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA BUNGA IMKONIYAT YARATIB BERAYOTGAN SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH TO'G'RISIDAGI PROKUROR TAQDIMNOMASINING MAZMUNI VA UNGA QO'YILGAN TALABLAR	386-394
<i>Xolov Utkir Shomurodovich,</i> QONUNY KUCHGA KIRGAN SUD Hujjatlari Yangi Ochilgan HOLATLAR BO'YICHA QAYTA KO'RISHNING AYRIM MASALALARI	395-399
<i>Kuldoshev Ulug'bek Otabek o'g'li</i> KASB YUZASIDAN O'Z VAZIFALARINI LOZIM DARAJADA BAJARMASLIK VA XAVF OSTIDA QOLDIRISH JINOYATLARINING SUBYEKTI VA ULARNING FARQLI JIHATLARI	400-407

<i>Ибрагимова Сабина Эркиновна</i> К ВОПРОСУ О ДАЛЬНЕЙШЕЙ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ПРАВОСУДИЯ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ, В УГОЛОВНО- ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	408-413
<i>Avezov Dilshod Sadulayevich</i> MAHALLIY KENGASH DEPUTATINI CHAQIRIB OLISH MASALALARI VA UNING XUSUSIYATLARI	414-418
<i>Haydarov Jaloliddin Hamza o'g'li</i> VALYUTA QIMMATLIKLARINI QONUNGA XILOF RAVISHDA OLISH YOKI O'TKAZISH JINOYATINING PREDMETI TAHLILI	419-423
<i>Zairov Asadbek Sayfullo o'g'li</i> INKLYUZIV TA'LIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA QONUNCHILIK BAZASINING ROLI	424-432
<i>Karimov Bekmurodjon Anvarjonovich</i> BMT INSON HUQUQLARI BO'YICHA SHARTNOMAVIY ORGANLARI TIZIMINI KUCHAYTIRISH	433-442
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna</i> ZAMONAVIY OLIY TA'LIMDA KREATIVLIKNI TASHXISLASH METODIKALARINI QO'LLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	443-449
<i>Raxmatov Otabek Urinbosarovich</i> "JISMONIY TARBIYA VA SPORT PEDAGOGIKASI" FANINING BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA VA SPORT FAOLIYATI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDAGI AHAMIYATI	450-455
<i>Xamroyev Samijon Salimovich</i> SPORT TO'GARAGI MAHG'ULOTLARIGA TALABALAR QIZIQISHLARINI SHAKLLANTIRISHDA UZLUKSIZLIKNI TA'MINLASH VOSITALARI	456-461
<i>Berdiyeva Nilufar Ibodullayevna</i> TALABALARDA INSHONING MAZMUNII- MANTIQUIY BAYON QILINISHIGA DOIR BILIM, KO'NIKMA VA MALAKALARNI SHAKLLANTIRISH	462-467
<i>Ortiqov Bekruh Baxodir o'g'li</i> ZAMONAVIY VOLEYBOLCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGI VA BIOMEKANIK XUSUSIYATLARI HAMDA SAMARADORLIKKA TA'SIRI	468-472
<i>Jumayeva Xulkarxon Muxammadjonovna</i> TALABALARNI INVARIANTIV VA VARIATIV TAHDIDLARDAN HIMOYALASHNING PEDAGOGIK STRATEGIYASI	473-480
<i>Avliyaqulov Tolib Xolmurodovich,</i> TALABALAR KASBIY-AXLOQIY TAYYORGARLIGIGA QADRIYATLARGA ASOSLANGAN YONDASHUV	481-486
<i>O'tashev Xasan Nematullayevich</i> OLIIY TA'LIM MUASSASASIDA SPORT ISHLARINING USTUVOR VAZIFASI SIFATIDA SPORT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING MUHIM JIHLATLARI	487-492
<i>Axmadjanov Doniyor Baxtiyor o'g'li</i> BO'LAJAK TARIX O'QITUVCHISINING AXLOQIY YETAKCHILIGI VA KASBIY FAZILATLARI	493-500

<i>Mengliyev Bobur Normamatovich</i> O'QITUVCHILARNI PEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI TAHLIL QILISH USULLARI	501-507
<i>Gafforov Alisher Xolmurodovich</i> PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARI RAQAMLI TA'LIM RESURLARINI LOYIHALASH, TIZIMLASHTIRISH VA UNING MAZMUNI	508-518
<i>Qurbonova Bonu Quvondiq qizi</i> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI KITOBGA QIZIQTIRISH: SAMARALI USULLAR VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	519-524
<i>Zubaydullayev O'ktam Raim o'g'li</i> O'QUVCHI SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDA SAN'ATNING O'RNI	525-529
<i>Raximov Nurillo Narzullaevish</i> BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHISINI KASBIY-PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASH: MUAMMO VA YECHIMLAR	530-538
<i>Ergashova Munisa Hoshim qizi</i> MUSTAQIL TA'LIMNI O'YINLAR ORQALI TASHKIL ETISH	539-543
<i>Nuriddinova Madina, Nuriddinov Muhriddin</i> USING WIKI-TECHNOLOGY TO IMPROVE STUDENTS' WRITING COMPETENCE	544-552
<i>Kalekeeva Sarbinaz Turkmenbaevna,</i> O'QUVCHILARNING MANTIQUIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	553-560
<i>Nasriddinova Hulkar Komiljonovna,</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING BOSHLANG'ICH SINFLAR MATEMATIKA TA'LIMIDA QO'LLANILISHI IMKONIYATLARI	561-565
<i>Evatov Saminjon Sobirovich</i> JAMOAVIY FAOLIYATNI TASHKEL ETISH ASOSIDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH	566-572
<i>Samatova Shohsanam Xolmuhammad qizi</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KOGNITIV YONDASHUV ASOSIDA TIZIMLI FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARI	573-577
<i>Idrisov Mironshoh Ilyos o'g'li</i> TALABALARNI JISMONIY TARBIYA, SPORT VA TURIZM VOSITALARI BILAN SOG'LOMLASHTIRISH TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI	578-582
<i>Nasriddinova Nilufar Shuxrat qizi</i> 1-SINF ONA TILI DARSLARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING INTENSIVLIGINI TA'MINLASH METODIKASI	583-587
<i>Yavkochdiyeva Dilafruz</i> TALABALARNI PEDAGOGIK KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA "STAATE" INNOVATSION TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH	588-593

Received: 16 February 2025

Accepted: 5 March 2025

Published: 20 March 2025

Article / Original Paper

IMPROVEMENT OF THE METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF LAND VALUATION AND TAXATION

Tulakov Ulugbek,

Termez State University,

Associate Professor of the Finance Department,

Doctor of Philosophy (PhD) in Economics

E-mail: tulakov77@mail.ru

Abstract. This article analyzes issues related to the efficient use of land resources and the improvement of the land cadastre system. Scientific solutions are proposed to enhance the methodological foundations of land valuation and taxation. The study examines economic land valuation, soil fertility assessment, and principles of rational land use. Additionally, the methods of land valuation within the land cadastre system and their assessment through economic indicators are analyzed. The development of an economic land valuation scale and the mechanism for its effective application are discussed. Based on the research findings, recommendations have been developed to improve the methodological foundations of land valuation and taxation.

Keywords: land cadastre, land valuation, soil fertility, economic valuation, land taxation, zoning, agriculture, land reclamation, agrarian sector, resource efficiency.

YERLARNI BAHOLASH VA SOLIQQA TORTISHNING METODOLOGIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH

To'lov Ulug'bek Toshmamatovich

Termiz davlat universiteti,

Moliya kafedrasi dotsenti,

iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada yer resurslaridan samarali foydalanish va yer kadastr tizimini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Yerlarni baholash va soliqqa tortishning metodologik asoslarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy yechimlar taklif etiladi. Yerlarni iqtisodiy baholash, tuproq hosildorligini aniqlash va undan oqilona foydalanish tamoyillari o'rganiladi. Shuningdek, yer kadastr tizimida yerlarni baholash usullari va ularning iqtisodiy ko'rsatkichlar orqali baholanishiga oid tahlillar keltirilgan. Yerlarning iqtisodiy baholash shkalasini tuzish va uning natijalaridan samarali foydalanish mexanizmi ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari asosida yerlarni baholash va soliqqa tortishning metodologik asoslarini takomillashtirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: yer kadastr, yerni baholash, tuproq hosildorligi, iqtisodiy baholash, yer soliqlari, zonalashtirish, dehqonchilik, melioratsiya, agrar sektor, resurs samaradorligi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I3Y2025N20>

Kirish. Yer resurslari har qanday davlatning jumladan O'zbekistonning ham iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida strategik ahamiyatga ega bo'lgan omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, qishloq xo'jaligi sohasida yer ishlab chiqarish vositasi sifatida muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, yer resurslaridan samarali va oqilona foydalanish, ularni baholash hamda soliqqa tortish tizimini takomillashtirish dolzarb masala hisoblanadi. Hozirgi vaqtda yerni baholash jarayonlari yer kadastr tizimi bilan uzviy bog'liq bo'lib, bu jarayonda yerning hosildorlik

xususiyatlari, iqtisodiy bahosi va melioratsiya imkoniyatlari inobatga olinadi. Yerni to'g'ri baholash va soliqqa tortish tizimi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, dehqonchilikning intensiv rivojlanishi va yer resurslaridan oqilona foydalanish imkoniyatlarini yaratadi. Yer resurslaridan oqilona va samarali foydalanish muammosi yer kadastrini yaratish va yuritish bilan uzviy bog'liq. Yer kadastrni ishlab chiqishda yerni baholash ishlari (hosildorlikni baholash va yerning iqtisodiy bahosi) katta ahamiyatga ega. Mamlakatimizda yer kadastr tizimining joriy etilishi va takomillashtirilishi qishloq xo'jaligi yerlaridan samarali foydalanish, yer munosabatlarini tartibga solish va yer solig'ini adolatli hisoblash imkonini beradi.

O'zbekistonda yerlarni kadastr baholash jarayonini maqsadli tashkil etish borasida bir qator muammolar mavjud. Jumladan, yerlardan samarali foydalanish, bozor qiymatini aniqlash va soliqqa tortish tizimini optimallashtirish kabi maqsadlar uchun kadastr baholash ko'rsatkichlarining ahamiyati tushunilsa-da, ularni amaliyotda to'liq qo'llash darajasi yetarlicha emas. Mamlakatimizda yerlarni kadastr baholash jarayonini tubdan takomillashtirish uchun xalqaro tajriba va ilg'or texnologiyalarni o'rganish, ularni mahalliy sharoitga moslashtirib joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu bir tomondan yer resurslaridan oqilona foydalanish, ikkinchi tomondan soliqqa tortish va bozor munosabatlarini adolatli ta'minlash imkoniyatini yaratadi [16].

Adabiyotlar tahlili. Ushbu tadqiqotda yerlarni baholash va soliqqa tortish masalalarini chuqur o'rganish maqsadida turli olimlar tomonidan taklif etilgan nazariy yondashuvlar va tadqiqotlar tahlil qilindi.

Adam Smit – yer narxi va soliq tizimi o'rtasidagi bog'liqlikni ilmiy asoslab bergan. Uning fikricha, yer resurslaridan foydalanish iqtisodiyotda uzluksiz boylik manbai bo'lib, soliq tizimi to'g'ri tashkil etilsa, jamiyatning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi. U yerni ishlab chiqarishning asosiy omillaridan biri deb hisoblagan va yer bozorini rivojlantirish uchun xususiy mulkchilik va adolatli soliq siyosatini yo'lga qo'yishni taklif etgan [1].

Devid Rikardo – differensial renta nazariyasini yaratgan iqtisodchi bo'lib, yerning iqtisodiy bahosi hosildorlik farqlariga asoslanishini ilmiy asoslab bergan. Uning fikriga ko'ra, yerning iqtisodiy qiymati to'g'ridan-to'g'ri hosildorlik va joylashuvga bog'liq. Ushbu yondashuv hozirgi kadastr baholashda yerning tabiiy unumdorligi va iqtisodiy unumdorligini hisobga olishga asos bo'lib xizmat qiladi [2].

Genri Djordj – yer rentasi va yer soliqlari konsepsiyasini rivojlantirgan. U yerning bozor qiymati jamiyat taraqqiyotiga bog'liq ekanligini ta'kidlagan va "Yagona yer solig'i" (Single Tax) g'oyasini ilgari surgan. Uning fikricha, yerdan tushadigan daromad jamiyat uchun adolatli taqsimlanishi kerak, bu esa kadastr baholash va yer soliq tizimini takomillashtirishda muhim[3].

F. A. Milkov – geografik omillar va tabiiy resurslarni baholash masalalarini ilmiy asoslagan. U yer resurslari xosiyatini baholashda iqlim, tuproq tuzilishi, gidrologik sharoitlar va inson faoliyatini inobatga olish kerakligini ta'kidlagan. Uning tadqiqotlari yaroqlilik kartogrammalarini tuzish va tuproq sifatini baholash usullarini rivojlantirishga yordam bergan[5].

V. N. Andreyev – zamonaviy kadastr baholash tizimlari bo'yicha tadqiqotlar olib borgan. U kadastr baholash jarayonida iqtisodiy va tabiiy omillarni uyg'unlashtirish muhimligini ko'rsatgan. Uning tadqiqotlari yer kadastrini raqamlashtirish, kadastr baholash uslubiylarini

takomillashtirish va geografik axborot tizimlarini (GAT) joriy etish bo'yicha asosiy metodologik yondashuvlarni ishlab chiqishda katta ahamiyatga ega.

N. F. Reymer – yer resurslaridan oqilona foydalanish va ekologik barqarorlik tamoyillarini ilgari surgan. U yerning iqtisodiy bahosini aniqlashda ekologik omillar, yerning tiklanish qobiliyati va resurs tejamkorlik metodlarini hisobga olish zarurligini ilmiy asoslab bergan. Uning konsepsiyasi zamonaviy kadastr baholashda ekologik baholash metodlarini rivojlantirishda qo'llanilmoqda [7].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yerlarni baholashda klassik iqtisodiy nazariyalar va zamonaviy kadastr tizimlari uyg'unlashtirilishi zarur. Ilmiy manbalar tahlili asosida baholash standartlarini takomillashtirish va yer resurslaridan samarali foydalanish mexanizmlarini ishlab chiqishga e'tibor qaratish kerak.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda yerlarni baholash va soliqqa tortish tizimini tahlil qilish uchun turli ilmiy yondashuvlar va metodlar qo'llanildi. Avvalo, yerni baholashning nazariy asoslari, milliy va xalqaro baholash standartlari, shuningdek, kadastr baholash jarayoniga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar o'rganildi.

Tadqiqotda iqtisodiy tahlil, statistik usullar, korrelyatsion-regressiv tahlil va tizimli yondashuv ishlatildi. Yerlarning iqtisodiy baholashi differensial daromad, xarajatlarning qoplanishi va hosildorlik darajalari asosida baholandi. Shu bilan birga, yaroqlilik kartogrammalaridan foydalanib, yerlardan samarali foydalanish mexanizmlari tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar muhokamasi. Yer resurslarining asosiy xususiyati uning hosildorlik qobiliyati bo'lib, bu yer uchastkalari o'rtasida sifat jihatidan farqlarni keltirib chiqaradi. Hosildorlik – yerning o'simliklarni zarur oziq moddalar va namlik bilan ta'minlash qobiliyatidir.

Zamonaviy fan hosildorlikni tabiiy va iqtisodiy turlarga ajratadi. Tabiiy hosildorlik tabiat ta'siri ostida shakllanib, tuproqning fizik, kimyoviy va biologik xususiyatlari bilan belgilanadi. Iqtisodiy hosildorlik esa inson xo'jalik faoliyati natijasida vujudga keladi va yer xo'jaligining samaradorligini ifodalaydi.

Yer kadastr tizimida yerlarni baholash jarayonida hosildorlik darajasi aniqlanadi. U mutlaq va nisbiy shakllarda namoyon bo'ladi. Mutlaq hosildorlik yer maydonining birlik hajmida olinadigan mahsulot hajmi orqali, nisbiy hosildorlik esa turli sifatdagi yerlarga kiritilgan sarf-xarajatlar samaradorligi orqali baholanadi.

Tuproqlarni bonitirovka qilish va yerlarni iqtisodiy baholash ishlab chiqarish qobiliyatini aniqlashning uzviy jarayoni hisoblanadi. Yerning tabiiy xususiyatlari ishlab chiqarishning iqtisodiy omillari bilan bog'liq bo'lib, bonitirovka natijalari yerlarni iqtisodiy baholash uchun asos bo'ladi [15].

Yerni baholash tartibi ma'lumotlarni to'plash, hududlarni zonalashtirish, tuproqlarni sifat jihatidan baholash va iqtisodiy baholash bosqichlaridan iborat.

Yerni baholashda tabiiy va iqtisodiy sharoitlarni puxta hisobga olish muhimdir. Zonalashtirish jarayoni yerlarni baholashda tabiiy-agrar hududlar, zonalar va mintaqalarga ajratishni o'z ichiga oladi. Bu yerlarning tuproq-iqlim sharoiti, issiqlik va namlik balansi, tuproq hosil bo'lish jarayoni, qishloq xo'jaligi ixtisoslashuvi kabi omillarga asoslanadi.

Tabiiy-agrar zonalar o'z navbatida biologik va agroklimatik xususiyatlariga ko'ra mintaqalarga ajratiladi. Bunda iqlim kontinentalligi, tuproq muzlash chuqurligi, qor qoplamining quvvati, vegetatsiya davri, qurg'oqchiliklar takrorlanishi va biologik mahsuldorlik kabi ko'rsatkichlar e'tiborga olinadi.

Ko'p yillik daraxtzorlar, yonbag'ir yerlar va tog'li hududlarda zonalashtirish murakkabroq bo'lib, batafsil yer-kadastr tahlillari talab etiladi. Bunday sharoitlarda xo'jaliklarning maxsus baholash guruhlari shakllantiriladi, ularni ajratishda tuproq boniteti, yer nishabligi, ekspozitsiyasi, dengiz sathidan balandligi, faol haroratlar yig'indisi, daraxtlar konsentratsiyasi va iqtisodiy omillar inobatga olinadi.

Barcha omillarni tizimli tahlil qilish va baholashda ko'p o'lchovli statistik tahlil usullaridan foydalaniladi.

Yer kadastr tizimida yerlarning iqtisodiy baholashi yerni ishlab chiqarish vositasi sifatidagi qiymatini aniqlaydi. U yerlarning mahsuldorligi va xo'jalik yuritish samaradorligini iqtisodiy ko'rsatkichlar asosida baholaydi.

Iqtisodiy baholash yer resurslaridan oqilona foydalanish, ularni muhofaza qilish va iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirishga qaratilgan. Asosiy vazifalar qishloq xo'jalik ishlab chiqarish sharoitlari va natijalarini baholash, jamoat mehnati samaradorligini aniqlashdan iborat.

Iqtisodiy baholash obyekti sifatida yer ishlab chiqarish vositasi sifatida qaraladi va tuproqning sifat xususiyatlari, tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari bilan bog'liq holda baholanadi.

Yerlarning iqtisodiy baholash materiallari yer egalari va ijarachilarning xo'jalik faoliyatini baholash, yer bozorini rivojlantirish, yer solig'i va ijara to'lovlarini aniqlash hamda davlat va xususiy mulkchilikdagi yer fondlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yerlarning iqtisodiy baholashi uchun baholash ko'rsatkichlarini to'g'ri tanlash katta ahamiyatga ega. Ilgari ta'kidlanganidek, yerlarning iqtisodiy baholash predmeti iqtisodiy hosildorlikning aniq shakllari – mutlaq va nisbiy hosildorlikdir. Demak, yerlarni baholashdagi vazifalarni zarur darajada obyektivlik va ishonchlilik bilan hal qilish uchun mutlaq va nisbiy hosildorlik darajasini aniqlab, unga sonli baho berish lozim.

Yerlarni kadastr baholashdagi muammolarni hal qilish va xorijiy tajribadan foydalanish orqali O'zbekiston qishloq xo'jaligini rivojlantirish, yer resurslaridan samarali foydalanish va yer solig'ini adolatli undirish imkonini beradi [16].

Bu yerlarni baholash uchun maxsus ko'rsatkichlar tizimi orqali amalga oshiriladi, ular tabiiy va pul ko'rinishida ifodalanadi. Yerlarni zamonaviy iqtisodiy baholash yerni baholash ko'rsatkichlari tizimi orqali amalga oshiriladi, ularning har biri aniq mazmun va maqsadga ega.

$$XQK = \frac{YMQ}{X} \quad (1)$$

bu yerda:

XQK – xarajatlarning qoplanishi koeffitsiyenti.

YMQ – yerlarning ekin turlari bo'yicha mahsuldorligi, kadastr narxlarida dehqonchilik yalpi mahsuloti qiymati bo'yicha hisoblab chiqilgan, so'm/ga;

X – ishlab chiqarish xarajatlari so'm/ga.

Differensial daromad quyidagi formula orqali aniqlanadi:

$$DD = YMQ - X - SD \quad (2)$$

bu yerda:

DD – differensial daromad nisbatan yaxshi yerlarda qo'shimcha mahsulot qiymatini ifodalovchi sof daromadning bir qismi, so'm/ga.

SD – jami ishlab chiqarish fondlari qiymatining 15% ni tashkil etuvchi zarur sof daromad, so'm/ga.

Yerlarni baholashda asosiy ko'rsatkichlar yerning unumdorlik qobiliyatini tavsiflaydi. Hosildorlik va mahsuldorlik yerning sifati va dehqonchilik intensivligiga bog'liq. Xarajatlarning qoplanishi ishlab chiqarish samaradorligini aks ettiradi.

Differensial daromad yer sifati va ishlab chiqarish intensivligini hisobga oladi va umumiy iqtisodiy samaradorlikni belgilaydi. Xarajatlarning qoplanishi yalpi mahsulot va differensial daromadni bog'laydi. Differensial daromadni hisoblashda 1,35 koeffitsiyent mahsulot narxining kadastr bahosidagi qoplanish chegarasi sifatida qabul qilinadi. Bunda differensial daromadni hisoblash formulasi quyidagicha bo'ladi:

$$DD = YMQ \times d \quad (3)$$

bu yerda:

d – yalpi mahsulotdagi differensial daromadning solishtirma salmog'i, quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$d = \frac{XQK - 1,35}{XQK} \quad (4)$$

Differensial daromadni hisoblashning ushbu usuli uslubiy ma'noda jami ishlab chiqarish fondlari qiymatining 15% miqdorida zarur sof daromadni aniqlash usuliga tengdir.

Yerlarni baholash haydaladigan yerlar, ko'p yillik daraxtzorlar, pichanzorlar va yaylovlar uchun amalga oshiriladi. Baholash xo'jalik yuritish va mulkchilik shakllaridan qat'i nazar, qishloq xo'jaligi yerlariga qo'llaniladi.

Irrigatsiya va qurg'oqchilik sharoitlariga qarab, baholash sug'oriladigan, qurg'oqchil va melioratsiya qilingan yerlar bo'yicha alohida o'tkaziladi. Agar melioratsiya qilingan yerlar hajmi kichik bo'lsa, ular alohida hisobga olinmasligi mumkin.

Baholash uchun majburiy ekinlar ro'yxatiga g'alla, dukkakli don ekinlari, makkajo'xori va texnik ekinlar kiritiladi. Asosiy ma'lumotlar yer kadastr, agroiqlimiy tahlillar, tuproq tadqiqotlari va qishloq xo'jaligi hisobotlari asosida shakllantiriladi. Barcha statistik materiallar kamida 5-yil davomida yig'ilib, tahlil qilinadi.

Yerni baholashning asosiy qismi bazaviy baholash ko'rsatkichlarini aniqlashdan iborat bo'lib, ular tuproqning agroproduktiv guruhlar bo'yicha hisoblanadi. Baholash ishlarida tanlanma statistik tadqiqot usuli qo'llanib, ma'lumotlar tasodifiy emas, balki xo'jalik ma'lumotlariga asoslangan holda shakllantiriladi.

Tanlov usuli hosildorlik va xarajatlarning to'g'ridan-to'g'ri hisobi, tuproq qoplamasi haqidagi ma'lumotlar va korrelyatsion-regressiv tahlil asosida olib boriladi. Agar baholanayotgan tuproqlar haqida ishonchli ma'lumotlar mavjud bo'lsa, bir omilli tipik tanlovlar usuli qo'llaniladi. Katta sonlar qonuniyatiga asoslangan holda, agar 10 tadan ortiq xo'jaliklar bir tuproq guruhi bo'yicha ma'lumotga ega bo'lsa, ularning o'rtacha qiymatlari reprezentativ baholash parametrlari sifatida qabul qilinadi.

Tarkibiy tanlanma – bu qishloq xo'jaligi yerlari tarkibida tuproq qoplamining tuzilishi turlicha bo'lgan, ixtisoslashuvi va dehqonchilikning intensivlik darajasi nisbatan bir xil bo'lgan baholangan hudud xo'jaliklari yig'indisidir.

Tuproq guruhlar bo'yicha baholash ko'rsatkichlari ko'p o'lchovli regressiyaning quyidagi chiziqli tenglamasi asosida aniqlanadi:

$$y = a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_mx_m \quad (5)$$

bu yerda:

y – tuproq guruhlari bo'yicha tabaqalashtiriladigan eng katta o'zgaruvchi.

$x_1, x_2, \dots, x_m$ – haydaladigan yoki boshqa yer maydonidagi baholanuvchi tuproq guruhlarning solishtirma og'irligi;

$a_1, a_2, \dots, a_m$ – tuproq guruhlari bo'yicha baholash ko'rsatkichlarining izlanayotgan qiymatlari.

Ushbu model bo'yicha butun ekin maydonida almashlab ekishda yetishtiriladigan asosiy ekinlar bo'yicha hosildorlik (mahsuldorlik) va xarajatlarni qoplashning baholash ko'rsatkichlari, shuningdek, ekin turlari bo'yicha yalpi mahsulot va xarajatlarni qoplash ko'rsatkichlari (odatda eng keng tarqalgan tuproq guruhlari uchun) hisoblab chiqilishi mumkin.

Ko'p omilli chiziqli regressiya tenglamalari sistemasi xo'jaliklar tuproq qoplamida tuproq guruhlari soni katta va har birining solishtirma og'irligi kichik bo'lganda masala yechimlarining qoniqarli natijalarini olishni ta'minlamaydi.

Bunday hollarda kichik strukturali tanlanmalar qo'llaniladi, ularning shakllanishi tanlanmadagi agregatlangan tuproq guruhlarning ketma-ket qatlamlarga ajralishini bosqichma-bosqich tanlash yo'li bilan ta'minlanadi.

Lalmi shudgor asosida bazis hosildorlikni aniqlash sug'oriladigan yerlarni baholash uchun asos bo'ladi. Melioratsiya natijasida yer sifati va foydalanish usullari o'zgaradi, irrigatsiya inshootlari va quritish tizimlari katta sarmoya talab qiladi. Shuning uchun, melioratsiya qilingan yerlarda baholash uchun qo'shimcha talablar qo'yiladi.

Sug'oriladigan yerlarni baholashda quyidagi ko'rsatkichlar e'tiborga olinadi:

- sug'orish muddati (eski, yangi, o'zlashtirilgan yerlar);
- suv bilan ta'minlanganlik (muntazam va shartli sug'oriladigan yerlar);
- kollektor-zovur tarmog'ining mavjudligi [15].

Melioratsiya qilingan yerlarni baholashda kapital qo'yilmalar, sug'orish xarajatlari va qo'shimcha ishlov berish xarajatlari aniq hisoblanishi zarur.

Tabiiy yem-xashak yerlarini baholash mehnat xarajatlari, texnik tadbirlar, quduq va suv inshootlari amortizatsiyasi hisobga olingan holda amalga oshiriladi.

Qishloq xo'jaligida iqtisodiy munosabatlarni isloh qilish va yer egaligining turli shakllarini joriy etish sharoitida yer maydonlarini baholash ishlab chiqarish samaradorligini aniqlash va xo'jalik faoliyatini obyektiv baholash uchun muhim ahamiyatga ega.

Dehqonchilik natijalari yerning fizik maydoni asosida baholanganda, turli yer uchastkalarining unumdorlik darajasi hisobga olinmaydi. Obyektiv tahlil qilish uchun natijalar yer unumdorligi asosida baholanishi kerak.

Qishloq xo'jaligi korxonalari va tumanlarning xo'jalik faoliyatini tahlil qilishda tabiiy va iqtisodiy unumdorlik ko'rsatkichlari kompleks ravishda qo'llanilishi talab etiladi.

Shunday qilib, tuproqning tabiiy unumdorligi bo'yicha balini bilgan holda, yerning nisbiy qiymat koeffitsiyentini quyidagi formula orqali aniqlash mumkin:

$$K_{qq} = \frac{B_b}{B_p} \quad (6)$$

bu yerda:

K_{qq} – xo'jalik, tuman, viloyat yerlaridan foydalanishning qiyosiy qiymati koeffitsiyenti;

B_b – xo‘jalik, tuman, viloyatning tabiiy xossalari (tuproq bonitirovkasi bali);

B_b' – xo‘jalik, tuman tabiiy xossalari bo‘yicha eng yuqori ball.

Iqtisodiy, tuproq va iqlim omillarining funksiyasi sifatida qaraladigan hosildorlik bo‘yicha yerlarni baholashning me‘yoriy (bazaviy) ko‘rsatkichi asosida agrosanoat salohiyatini o‘zlashtirish koeffitsiyenti quyidagi formula bo‘yicha aniqlanadi:

$$K_{am} = \frac{H_h}{H_n} \quad (7)$$

bu yerda:

K_{am} – agrosanoat majmuasini o‘zlashtirish koeffitsiyenti;

H_h – ekinlarning haqiqiy hosildorligi, 1 ga nisbatan ozuqa birligi sentnerda;

H_n – ekinlarning normal hosildorligi, 1 ga nisbatan ozuqa birligi sentnerda.

Yerlarning mahsuldorligi bo‘yicha baholash ko‘rsatkichini hisobga olish, shuningdek, o‘simlikchilikda fond qaytimining yanada obyektiv qiyosiy tahlilini o‘tkazishga yordam beradi.

Tuman xo‘jaliklarida fond qaytimining taqqoslanadigan darajasi yerlarning unumdorlik qobiliyatidagi farqlarni hisobga olgan holda quyidagi formula bo‘yicha aniqlanadi:

$$F_q = \frac{YM_{jn}}{F_t} \div B_b \quad (8)$$

bu yerda:

F_q – yerni baholashning 1 balli uchun fond qaytimi, so‘m;

YM_{jn} – 1 ga qishloq xo‘jaligi yerlari uchun joriy narxlarda yalpi mahsulotning amaldagi qiymati, so‘m;

F_t – fond bilan ta‘minlanganlik, so‘m/ga;

B_b – mahsuldorlik bo‘yicha qishloq xo‘jaligi yerlarini umumiy baholash bali.

Xarajatlar darajasi va muayyan mahsulot turining tannarxini tahlil qilishda alohida qishloq xo‘jaligi ekinlari bo‘yicha xarajatlarni qoplash bo‘yicha yerni baholash ko‘rsatkichidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ushbu ko‘rsatkich ilmiy asoslangan me‘yor sifatida har xil sifatli yerlarda 1 so‘m xarajat hisobida har bir gektardan muayyan mahsulot turining bazis qiymatini belgilaydi.

Differensial daromad qishloq xo‘jaligida foyda darajasini o‘lchash imkonini beradi va yerlardan samarali foydalanishni ta‘minlashda muhim baholovchi ko‘rsatkich hisoblanadi. Yer tuzish xo‘jalik hududini tashkil etishda tuproq unumdorligini oshirish va texnikalardan samarali foydalanishga yordam beradi.

Yerlarni baholash ma‘lumotlari xo‘jalik yer tuzish loyihalarini ishlab chiqish, ekin maydonlarini tashkil etish, almashlab ekish turlari va joylashuvini aniqlash hamda loyihaning iqtisodiy samaradorligini baholashda ishlatiladi.

Yaroqlilik kartogrammasi yerlarning sifati va hosildorligini aniq ko‘rsatadi. Yerlarni besh guruhga ajratish optimal hisoblanadi:

1. Yuqori hosildor va cheklovsiz yaroqli yerlar
2. Nisbatan yomon, lekin qishloq xo‘jaligi uchun foydali
3. Cheklangan darajada yaroqli
4. Melioratsiyadan keyin foydalanish mumkin bo‘lgan yerlar
5. Yaroqsiz va melioratsiya qilish maqsadga muvofiq emas

Kartogrammalar asosida yetakchi ekinlar uchun yaroqli maydonlar aniqlanib, xo‘jalik va uning bo‘linmalari bo‘yicha ixtisoslashuv belgilanadi.

Ehtimoliy ekin maydonlari birinchi va ikkinchi guruh maydonlariga qarab quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi:

$$M_{uk} = \frac{K_k \times M_y \times F_e}{100} \quad (9)$$

bu yerda:

M_{uk} – ekin maydoni uchun umumiy ko'rsatkich.

K_k – yaroqli maydonning almashlab ekishga kiritish koeffitsiyenti (o'rmon zonasi uchun $K_k = 0,90-0,93$, dasht zonasi uchun $0,95-0,98$, o'rmon–dasht zonasi uchun $0,93-0,95$)

M_y – j-ekinni yetishtirish uchun yaroqli ekin maydoni.

F_e – zonal almashlab ekishda j-ekinni ekish foizi.

Donli ekinlar ekiladigan maydonlar birinchi, ikkinchi va uchinchi yaroqlilik guruhlariga bo'yicha aniqlanadi. Ehtimoliy ekin maydonlari umumiy ekin maydoniga nisbatan foiz hisobida aniqlanadi. Boshqa ekinlar maydoni esa yetakchi ekinlar uchun ajratilgan maydon va umumiy maydon o'rtasidagi farq sifatida hisoblanadi.

Mahsulot ishlab chiqarish hajmi ekin maydoni va rejalashtirilgan hosildorlik ko'rsatkichlari asosida baholanadi. Yetkazib berish hajmini oshirish resurslar va yerlarni yaxshilash tadbirlari hisobiga amalga oshiriladi.

Yerlardan samarali foydalanish uchun:

1. Tuproq xaritasi va yaroqlilik kartogrammasidan foydalanib, birinchi navbatda shudgorlashga yaroqli yerlar aniqlanadi.

2. Melioratsiyadan so'ng o'zlashtirish mumkin bo'lgan maydonlar tanlanadi.

3. Almashlab ekish massivlari tabiatni muhofaza qilish va tuproqni saqlash samaradorligi hisobga olingan holda joylashtiriladi.

X_{qm} – xarajatlarning qoplanish muddati quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$X_{qm} = \frac{K}{SD_2 - SD_1} + D \quad (10)$$

bu yerda:

K – yer uchastkasini melioratsiya qilish va o'zlashtirish ishlari uchun kapital qo'yilmalar summasi;

SD_2 – yaxshilanishdan keyin uchastkadan foydalanishdan olingan sof daromad;

SD_1 – yaxshilash bo'yicha sof daromad;

D – meliorativ davr yoki uchastkani loyihalashtirilayotgan foydalanish uchun yaroqli holatga keltirish davri.

Transformatsiyalanayotgan uchastka uchun SD_2 va SD_1 qiymatlari ularni baholash ko'rsatkichlari va xo'jalik yoki umuman tumanning kamida uch yil uchun yillik hisobotlarining o'rtacha ma'lumotlaridan foydalangan holda aniqlanadi. Melioratsiya davrining davomiyligi (D) melioratsiya turiga qarab bir yildan 4 yilgacha belgilanadi.

Yaroqlilik kartogrammasi asosida kam yaroqli yoki yaroqsiz haydaladigan yer uchastkalari aniqlanadi. Eng past ikki guruhga mansub yerlar almashlab ekish, ko'p yillik o'tlar, doimiy shudgorlash yoki xo'jalik qurilishlari uchun ajratiladi.

Ekin maydonlari va almashlab ekish turlari yer sifatiga muvofiq shakllantiriladi. Bir xil almashlab ekish tizimida talabchanligi yuqori va past ekinlar aralashtirilmaydi.

Almashlab ekish massivlari turli tuproq sifatlariga ega bo'lsa, har bir maydon ikkita qo'shni guruhni qamrab oladi. Tuproq unumdorligi farqi katta bo'lgan hollarda, yomon tuproqli

maydonlar kattaroq, yaxshi tuproqli maydonlar esa kichikroq bo'lishi mumkin, bu ekin mahsuldorligining barqarorligini ta'minlaydi.

Bu holda D_m –dala maydoni quyidagi formula bo'yicha hisoblanadi:

$$D_m = \frac{D_{o'rt} \times B_b}{B_l} \quad (11)$$

bu yerda:

$D_{o'rt}$ – almashlab ekish dalaning o'rtacha maydoni

B_b – tegishincha almashlab ekish maydonini baholash bali

B_l – yetakchi intensiv ekin hosildorligi bo'yicha loyihalashtirilayotgan dalaning bali.

Dalalarni loyihalash variantlari omillar majmui, jumladan, tuproqning ekin ekishga yaroqliligi va haydalgan yerni xususiy baholash bo'yicha taqqoslanadi.

Hududni ichki xo'jalik tashkil etishning iqtisodiy samarasi obyektiv tashkiliy–ishlab chiqarish omili sifatida loyiha tomonidan taklif etilayotgan qishloq xo'jaligi yerlaridan, asosan, shudgorlardan yanada maqsadga muvofiq foydalanishdan, tuproq sifati va qishloq xo'jaligi yerlari maydonini oshiruvchi tadbirlarni amalga oshirishdan, boshqa yerlarni qishloq xo'jaligi oborotiga kiritishdan olinadigan sof daromadning o'sishini tashkil etadi.

Xulosa va takliflar. Yerlarni baholash qishloq xo'jaligi korxonalarining ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, yer resurslaridan oqilona foydalanish va ularni muhofaza qilish uchun muhim iqtisodiy vosita hisoblanadi. Yerlarning iqtisodiy baholashi tuproq unumdorligi, ishlab chiqarish xarajatlari va differensial daromad asosida amalga oshiriladi. Yaroqlilik kartogrammalaridan foydalanish yerlarning sifatini baholash, ekin maydonlarini optimal joylashtirish va almashlab ekish turlarini tanlash imkonini beradi.

Melioratsiya qilingan yerlarning baholashida sug'orish xarajatlari, kapital qo'yilmalar va yerning mahsuldorligi e'tiborga olinishi zarur. Tuproq unumdorligi bo'yicha yaroqlilik guruhlarini ajratish qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishni rejalashtirishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Yuqoridagi xulosalar asosida quyidagilar taklif qilinadi:

- baholashda melioratsiya qilingan va tabiiy yerlar uchun alohida uslublar qo'llanishi lozim;
- korrelyatsion va regressiv tahlillar asosida baholash modellarini ishlab chiqish tavsiya etiladi;
- yetakchi ekinlarni joylashtirish va almashlab ekish tizimini aniq belgilash uchun yaroqlilik kartogrammalarini yaratish majburiy bo'lishi kerak;
- birinchi va ikkinchi toifaga mansub yerlar intensiv yetishtirish uchun, past sifatli yerlar esa melioratsiya va chorvachilik uchun ajratilishi lozim;
- sug'orish va drenaj tizimlarini takomillashtirish orqali melioratsiya xarajatlarini pasaytirish;
- sug'oriladigan va lalmi yerlar uchun farqli baholash standartlarini ishlab chiqish;
- geografik axborot tizimlari (GAT) asosida yerlarni baholash mexanizmlarini shakllantirish;
- dronlar orqali yer unumdorligini kuzatish va aniq baholash imkoniyatlarini kengaytirish;
- yerlarning iqtisodiy baholashi natijalari yer solig'i, ijara to'lovlari va yer bozori mexanizmlariga asos qilib olinishi lozim;

- melioratsiya qilingan yerlarni baholash mezonlarini aniqlash va qonunchilikda ularni belgilovchi normalarni kiritish.

Bu takliflar yerlarning iqtisodiy baholashini aniq va asosli amalga oshirish, yer resurslaridan samarali foydalanish va soliqqa tortish tizimini takomillashtirish imkonini beradi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Smith, A. (1776). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London: W. Strahan and T. Cadell.
2. Ricardo, D. (1817). On the Principles of Political Economy and Taxation. London: John Murray.
3. George, H. (1879). Progress and Poverty. New York: Appleton.
4. Schumpeter, J. (1934). The Theory of Economic Development. Cambridge, MA: Harvard University Press.
5. Milkov, F. A. (1981). Land Resources and Their Evaluation. Moscow: Nauka.
6. Andreyev, V. N. (2004). Modern Cadastral Valuation Systems. St. Petersburg: Geodesy and Cartography Institute.
7. Reimers, N. F. (1990). Natural Resource Use and Environmental Management. Moscow: Mysl.
8. Mints, A. A. (2007). Economic Assessment of Reclaimed Lands. Moscow: Publishing House of the Russian Academy of Sciences.
9. Holmurodov, R. (2015). Land Cadastre and Taxation System in Uzbekistan. Tashkent: University of Economics Press.
10. Karimov, B. (2020). Economic Valuation of Reclaimed Lands in Uzbekistan. Tashkent: Institute of Agricultural Economics.
11. To'lov, U.T. (2025). Ko'chmas mulkni kadastr baholash tuzilmasi. Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi, 5(2), 197-209.
12. To'lov, U.T. (2025). Ko'chmas mulkni kadastr baholash xususiyatlari. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot, 3(2), 600-609.
13. To'lov, U.T. (2025). Ko'chmas mulkni soliqqa tortishda ommaviy baholash. Muhandislik va iqtisodiyot, 3(1), 540-552.
14. Tulakov, U. (2025). Ways to Improve The Methodological Foundations of Mass Appraisal for Real Estate Taxation. Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance, 6(1), 135-145.
15. Чулкова Г.В., Основы кадастровой оценки земель и недвижимости. Учебное пособие. Смоленск, 2019. С-100.
16. Тўлаков, У.Т. (2021). Ўзбекистонда ер солиғи ривожланиши истиқболлари. Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар, 1(3), 355-366.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).